

KÜLTÜREL ÇALIŞMALAR İÇİNDE İZLEYİCİ/İZLERKİTLE ARAŞTIRMALARINA GETİRİLEN ELEŞTİRİLER CRITICISMS OF AUDIENCE STUDIES IN CULTURAL STUDIES

Mevlüt ALTINTOP*

Gökhan BAK**

Öz

İzleyici (izlerkitle) çalışmaları Kültürel Çalışmalar ekolünün özelleştirilmiş çalışma konularından biridir. Bu başlık altında kitle iletişim araçları ele alınmıştır ve ekolün ortaya çıktığı dönem itibariyle en önemli kitle iletişim aracı televizyondur. İzleyici (izlerkitle) çalışmalarında televizyonun kültürel, sosyolojik ve etnik yapı ile ilişkisi, dil üzerinden kültürü inşa etme kapasitesi ve biçimi ile ekonomik ve siyasi anlamda toplumsal işlevi üzerinde durulmuştur. Bu çalışmalarda ampirik verilerden faydalanılarak dilsel çözümleme yöntemi kullanılmıştır. İzleyici (izlerkitle) çalışmalarının etnisite, aile, toplumsal sınıflar, kuşak çatışması, alt kültürler, ataerkil yapı, feminizm ve gündelik hayat pratikleri gibi birbiriyle geçişkenliği olan toplumsal unsurların ekonomi-politik etkileşimleri etrafında şekillendiği görülmektedir. Sosyal bilimler alanında önemli kazanımlar sağlamanın yanında birçok açıdan eleştirilmiştir. Bu kısa çalışmada söz konusu eleştiriler üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: İngiliz Kültürel Çalışmaları, İzleyici/İzlerkitle Araştırmaları, Kültür, İletişim, Dil, Televizyon.

115

Abstract

Audience studies is one of the specialized study subjects of the Cultural Studies school. Mass media are discussed under this title, and television is the most important mass media tool as of the emergence of the school. In the audience studies, the relationship of television with cultural, sociological and ethnic structure, its capacity and form of building culture through language, and its social function in economic and political terms are emphasized. In these studies, linguistic analysis method was used by making use of empirical data. It is seen that the audience studies are shaped around the economic-political interactions of social elements that are transitive with each other such as ethnicity, family, social classes, generational conflict, subcultures, patriarchal structure, feminism and daily life practices. In addition to providing important gains in the field of social sciences, it has been criticized in many ways. In this short study, these criticisms are emphasized.

Keywords: British Cultural Studies, Audience Studies, Culture, Communication, Language, Television.

Giriş

İletişim olgusu her ne kadar insanlık tarihiyle başlamışsa da bilimsel bir disiplin olarak ele alınması yirminci yüzyılın ikinci çeyreğini bulmuştur. İletişim alanındaki akademik çalışmaların bu dönem itibariyle ortaya çıkmasında siyasi ve ekonomik konjonktürle birlikte

* Doktora Öğrencisi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Bölümü, e-posta: mevlutaltintop@hotmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1731-9064>

** Dr., Doktora Öğrencisi, Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İngilizce İşletme Bölümü, e-posta: gokhanbak2010@hotmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4520-0930>

sosyal değişim etkilidir kuşkusuz fakat en az onlar kadar teknolojik gelişmeler de dikkate alınmalıdır. Özellikle gazete, dergi, ilan ve kitap benzeri klasik/matbu iletişim araçlarının karşısına radyo ve televizyon gibi biçim, içerik ve işleyiş açısından tamamen farklı araçların konumlanması yeni dünyanın *habercisidir*. Kuramsal iletişim çalışmaları bu yeni dünyada kitle iletişim araçlarının birey ve toplum üzerindeki etkilerini araştırmıştır. Bu dönemin fenomen kitle iletişim aracı olarak üzerinde yoğunlaşılan araç televizyon olmuştur. Televizyonun sosyo-kültürel yapı üzerindeki etkileri konusunda en fazla ses getiren çalışmalar Birmingham Üniversitesi bünyesinde 1964 yılında kurularak 1988 yılında statüsü değişinceye kadar Çağdaş Kültürel Çalışmalar Merkezi adıyla anılan akademik/entelektüel oluşum tarafından yapılmıştır. İngiliz Kültürel Çalışmaları veya Birmingham Okulu olarak da anılmıştır.¹

Bu metin Kültürel Çalışmalar ekolünün ikinci döneminde ağırlık verdiği şekilde yorumlayabileceğimiz izleyici çalışmalarını konu edinmektedir. Giriş dışında üç bölümden oluşan çalışmanın ilk bölümünde izleyici çalışmalarına zemin hazırlayan süreç kronolojik bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Dolayısıyla bu bölüm Kültürel Çalışmalar'ın ortaya çıkışı, tarihsel gelişimi, çalışma alanları ve anlayışı anlatılmaktadır. Çalışmanın asıl konusunun ele alındığı ikinci bölümde kapsam daraltılarak ekolün izleyici çalışmalarına değinilmiş ve eleştiriler üzerinde durulmuştur.² Üçüncü ve son bölümde ilk iki bölüm ele alınarak yorumlandığı Sonuç ve Değerlendirme kısmı yer almaktadır.

Çalışmada literatür taraması ve hermenötik yöntem kullanılmıştır. Çalışmayı kısıtlayan ve dolayısıyla olumsuz olarak niteleyebileceğimiz iki durum bulunduğunu düşünmekteyiz. İlki, eldeki teorik çalışmalar ve pratikteki veriler kısa bir zaman aralığını içermektedir. Dönemi itibariyle anlamı olan kült çalışmalarını yorumlamaya yönelten bu durum yeterli çalışmaların yapılmadığı bugüne yönelik kıyas ve/veya tahmine zorlamaktadır. İkincisi ise ilk maddeyi de boşa düşüren daha genel bir sorunsaldır. Hem eldeki çalışmaların Britanya özelinde yapılmış hem de konunun son derece spesifik bir çalışma alanı olması genel bir değerlendirme yapmaya engel olmaktadır.

1. Kültürel Çalışmalar İçinde İzleyici Araştırmalarının Doğuşu ve Niteliği

Kitle iletişim araçlarının insan üzerindeki etkisi iletişim çalışmalarının en önemli çalışma konularından birisidir. 1920'lerden başlayarak hakkında kuramsal çalışmalar yapılan bu etki bireyden başlayarak topluma uzanan süreci konu edinmektedir ve ortaya çıkan etkiyi kitle

¹ Metnin bundan sonraki kısmında Kültürel Çalışmalar denilecektir.

² Bu bölümdeki eleştirilerin büyük kısmı metnin kaynakçasında da yer alan N. Stevenson, (2008). *Medya Kültürleri*. (G. Orhon, & B. Aksoy, Çev.) Ankara, Ütopya Yayınevi künyeli çalışmaya dayanmaktadır. Bunun yanında kaynakçada yer alan diğer kuramsal kitaplardan da faydalanılmıştır.

iletişim aracıyla açıklamaktadır (Gökçe, 2002:183). Kitle iletişim araçlarının etkilerine yönelik öncü çalışmalar yirminci yüzyılın ilk yarısında Amerikan merkezli ana akım iletişim kuramları ve Almanya merkezli eleştirel kuramı temele almaktadır. Ana akım iletişim çalışmaları liberal, eleştirel kuram çalışmaları sosyalist düşünce eksenlidir (İnceoğlu ve Çomak, 2009:234-237). İdeolojik farklılıkları her iki yönelimin birbirine zıt sonuçları ortaya çıkardığı ve gerçeği tam olarak yansıtmayan bu çalışmaların siyasi/ekonomik güç bloklarının lehine olduğu gözükmetedir (Yaylagül, 2006:23). Bu bölümde Kültürel Çalışmalar ve dolayısıyla izleyici araştırmalarını ortaya çıkaran nedenler ve yapılan araştırmaların niteliği üzerinde durulmuştur.

1.1. İngiliz Kültürel Çalışmaları

İkinci Dünya Savaşı sonrasında postmodernist düşüncenin de etkisini arttırmasıyla modern kabuldeki bazı şeylerin değişmeye başlamıştır. Söz konusu değişim İngiltere’de seçkinlerin sahip olduğu bazı ayrıcalıklara alt gelir gruplarını da dâhil etmiştir. Köklü bir aristokrasi geçmişi olan İngiltere başta Sanayi Devrimi olmak üzere diğer sosyo-ekonomik ve sosyo-politik gelişmeler sonucu sosyo-kültürel değişim yaşamıştır. 1950’lere gelindiğinde işçi sınıfının çocukları okuyarak önemli mevkilere gelme şansı elde etmiştir. Kültürel Çalışmalar’ın temelinde de bu durum önemlidir (Özçetin, 2018:182). Zira seçkinci anlayış tarafından horlanan bir kültürün içinden çıkarak akademisyen, aydın, siyasetçi veya bürokrat olan yeni jenerasyon kendi kültürlerine hak ettiği değer verme şansını yakalamıştır. Daha önemlisi, bu çabalar genel anlamda olumsuz olarak nitelendirilen popüler kültürü olumlu olarak tanımlayan bir anlayış üzerine inşa edilmektedir. Onlara göre popüler kültür halkın esas kültürüdür ve olumsuzlanması elitist bir tutumdur. Bu tutum gerçekçi olmadığı gibi toplumu oluşturan asıl kitleyi yok saymak anlamına geldiğinden anti-demokratik ve gayri insanidir. Kültürel Çalışmaları popüler kültürü entelektüel/akademik dolaşıma sokarak demokratik ve çoğulcu anlayışın gelişmesine katkı sunduğu iddiasındadır (Özçetin, 2018:183). Kültürel Çalışmalar Amerikan kültürünün yayıcısı konumundaki anaakım medya ve popüler kültürü değersiz gören eleştirel ekolün kültür anlayışını eleştirmektedir. Liberal düşüncenin temsilcileri popüler kültürün başarısını izleyicilerin yetersizliğiyle açıklarken sol düşünce liberaller tarafından pazar oluşturmak için kitle kültürünün kullanılışına yormaktadır (Gans, 2012:78-79). Bu bağlamda iletişim olgusunun önemi ve iletişimin kurumsallaşmış hâli olan medyanın konumu öne çıkmaktadır. Kültürel Çalışmalar temsilcilerine göre iletişim dil üzerinden kültürü inşa etmektedir ve kitle iletişim araçları bu inşanın en önemli ayağını oluşturmaktadır. Kültürel Çalışmalar’ı “en genel hâliyle, kültürel formları ve pratikleri toplumdaki iktidar ilişkileri bağlamında kavramayı amaçlayan disiplinlerarası bir gelenek olarak tanımlamak mümkündür” (İlhan, 2016:66).

Kültürel Çalışmalar'ın kuruluş aşamasında Richard Hoggart (1918-2014), Raymond Williams (1921-1988), E.P. Thompson (1924-1993) isimler öne çıkarken ekolün en bilinen ismi Stuart Hall (1932-2014) diyebiliriz. Ekolün etkilendiği birçok isim vardır fakat çalışmalarında belirgin şekilde referans aldığı entelektüeller Post-Marksizm temsilcilerinden Antonio Gramsci (1891-1937) ve Louis Althusser (1918-1990) olarak sıralanmaktadır. Ayrıca dilbilimsel çözümlenmeleriyle eleştiri çalışmalarına yön veren Roland Barthes (1915-1980) de diğer önemli isimdir. (Mattelard ve Mattelard, 2020:84-86) Kültürel Çalışmalar'ın Ortodoks Marksist geleneğin indirgemeci ekonomi-politik yorumunu yeni bir anlayışla ele alarak toplumun kültürel yapısını açıklamaya çalışması dikkat çeken özelliğidir. Bunun yanında ekole göre medya metinleri ideolojiyi üzerinden rıza üreterek tahakküme dayalı işleyişin meşruiyetini ve devamlılığını sağlamaktadır (Tekinalp ve Uzun, 2009:168). Ekolün çalışma konuları kültürel yapı, alt kültürler, etnisite, ırkçılık toplumsal cinsiyetçi kültür, feminizm, sınıflı toplum ve otoriter devlet şeklinde özetlenebilir (İlhan, 2016:66). Her ne kadar dünya çapında ses getirmiş olsa da Birleşik Krallığa bağlı birkaç ülke dışında benzer çalışmaların olmaması analizlerin büyük kısmının İngiltere özelinde olduğunu göstermektedir. Hem genel iletişim çalışmaları hem de ekolün kendisi açısından bir eksiklik olarak tanımlayabileceğimiz bu durum Kültürel Çalışmalar'ın küresel ölçekteki potansiyel etkisini azalttığını söylemek mümkündür. Bu durum ayrıca ekole yönelik en önemli eleştiri noktalarından biridir.

1.2. İzleyici Çalışmalarının Ortaya Çıkışı

Kültürel Çalışmalar ekolü Hall'ün 1969'da yönetici olmasının ardından metin çözümlemesi üzerinde yoğunlaşmıştır. Ekolün metinden kastı postmodern perspektifle uyuşmaktadır zira postmodernite klasik metin anlayışının dışına çıkarak her şeyi okunup yorumlanacak bir metin olarak görmektedir. Dönem itibariyle medyanın lokomotif gücü olan televizyon en etkili kitle iletişim aracıdır. Kitle iletişim araçları ve medyanın toplumsal etkilerine yönelik mevcut araştırmaları yetersiz bulan Kültürel Çalışmalar temsilcileri konuya televizyon özelinde eğilerek önemli çalışmalara imza atmıştır (Turner, 2016:157). Özellikle alt gelir ve alt kültür gruplarına yönelik araştırmalar yeni toplumsal çalışmalara ışık tutacak niteliktedir.

İzleyici araştırmaları kapsamında geliştirilen bir teknik olan alımlama yöntemine göre izleyicinin ne kadar aktif olduğu ortaya çıkarılmak istenmiştir. Kültürel Çalışmalar'ın temel özelliği olan disiplinlerarasılık izleyici araştırmalarında da devreye girmektedir. Alımlama analizinde dilbilim, etnografya ve göstergebilimden faydalanılır. Ayrıca alımlayıcının eğitimi, psikolojisi, sosyo-kültürel konumu, bilgi, beceri ve deneyimi gibi özellikleri de önemlidir (Güngör, 2016:130). İzleyici araştırmalarına göre çoklu anlam üretimi söz konusudur ve bu durum da yine postmodernitenin başat unsurlarından olan rölativizm ile doğrudan ilişkilidir.

Çoklu yapının olduğu yerde kaotik bir ortam ve otorite sorunu ortaya çıkmaktadır (Altıntop, 2021:71). Çoklu yapıyı olumlu alan Kültürel Çalışmalar temsilcileri bu durumu egemen yapılara direniş, oyun bozma veya alternatif üretme olarak yorumlamaktadır (İnceoğlu ve Çomak, 2009:343). Dolayısıyla ekolün çoğulcu, eşitlikçi ve demokratik sistemin oluşumuna katkı sunduğu iddia edilmektedir.

Kültürel Çalışmalar ilk değerlendirmelerini kültür bağlamında ideoloji ve hegemonya kavramları etrafında şekillendirmiştir. Klasik Marksist kuramın sosyo-kültürel yapıyı gözardı eden indirgemeci anlayışına karşı Gramsci ve Althusser'in açılımlarına yapısalcı ve postyapısalcı görüşleri de eklemeyerek eklektik bir anlayış oluşturulmuştur (Yaylagül, 2006:111-113). Hoggart'tan sonra yönetici olan ve kurumun çalışmalara yön veren Stuart Hall'ün alımlama analizi önemli bir yöntemdir. Hall teorisini hakim okuma-muhafız okuma-uzlaşmacı okuma şeklinde üçe ayırdığı davranış biçimleri ve kodlama-kodaçımı üzerine kurmuştur (Yaylagül ve Korkmaz, 2008:180). Sonrasında yapılan izleyici çalışmaları Hall tarafından oluşturulan bu zemin üzerinde üretilmiştir. Ekolün inceleme alanı medyanın ideolojik kullanımıyla inşa edilen kültür ve sosyolojik etkileridir.

1.3. İzleyici Araştırmalarının Niteliği

Akademik iletişim çalışmalarında 1950'lerden itibaren izleyici araştırmaları kapsamında yeni bir döneme girilmiştir. Savaş sonrası ortaya çıkan ekonomi-politik durum kitle iletişim araçları tarafından yapılan etkinin sorumluluğunu izleyiciye kaydırmıştır. Artık izleyicinin belirleyici olduğu bir iletişim dönemi şeklinde yorumlanmaktadır (Güngör, 2016:124). Bu dönem itibarıyla kitle iletişim aracının bireye ne yaptığı değil, bireyin kitle iletişim aracı ile ne yaptığı ve/veya ne yapmaya çalıştığı (Stevenson, 2008:131) mevzu bahistir. Kitle iletişim araçlarının etkisini asgariye indiren bu anlayış Kültürel Çalışmaları içinde izleyici araştırmaları özelinde önemli bir yer tutan Kullanımlar ve Doyumlar Kuramı'nın da temel felsefesi olmuştur. Kullanımlar ve Doyumlar Kuramı'na göre medya karşısındaki birey neye ihtiyacı olduğunu öznel tercihleriyle belirleyerek bu tercihler doğrultusunda medya üzerinden yeterli haz ve doyuma ulaştığında medya kullanımını bırakmaktadır (Uzun, 2018:95). Kültürel Çalışmalar düşüncesi bu anlayış üzerine oluşturulmuştur ve analizlerini kitle iletişim araçlarının günlük yaşam pratiklerini şekillendirdiği düşüncesinden hareketle yapmıştır.

Medya tüketim kültürü veya popüler kültürün açısından hem üretme ve yayma özellikleri bakımından hayati bir konuma sahiptir. Kültürel Çalışmalar'ın izleyici araştırmaları da bu kapsamda ilerleyerek medyanın sosyo-kültürel açıdan etkisini ampirik yöntemler kullanarak açıklamaya çalışmıştır. Bu çalışmalar televizyonda yer verilen temsillerin toplumsal karşılıkları, çıkarılan anlamlar ve kültürel etkileri gibi saçaklı ve iç içe geçen alt başlıklar

etrafında şekillenmiştir. Bu bağlamda ekolün izleyici tarafına yoğunlaştığı ve öznel durumları nesnel yöntemlerle açıklamaya çalıştığı için tek yönlü ve geçerliliği sorgulanmaya açık analizler yaptığı söylenebilir.

2. İzleyici Çalışmalarına Eleştirel Bir Bakış

Kültürel Çalışmalar'ın kitle iletişim araçları ve medyanın sosyo-kültürel durumuna yönelik çalışmaları neticesinde izleyici üzerine yapılan değerlendirmeler yeni bir boyut kazanmıştır. Etkiyi kitle iletişim araçlarıyla özdeşleştirerek izleyicinin yaptığı eylemin anlamının sınırlardan doğrudan kabul edilmesine yönelik anlayış sorgulanmaya başlanmıştır. Haklı olarak bir iletinin alıcı tarafından iletiyi gönderenin amacından tamamen farklı şekilde algılanabileceğine yönelik düşünce gündeme gelmiştir. Dolayısıyla izleyici öznelliği maddi varlık ve simgesel biçimlerle girdiği ilişkiyle şekillenir savı önem kazanmıştır. Nesnelliği ortadan kaldıran bu anlayış pozitivist anlayışın ampirik yöntemine bir başkaldırıdır. Bununla birlikte izleyici çalışmalarının temelinde izleyicinin yorumlamasının araştırmacı tarafından yorumlanması yatmaktadır (Stevenson, 2008:132). Burada izleyicinin yaptığı anlamlandırma girişimini araştırmacı yeniden anlamlandırmaya girişmektedir ve bariz bir başkalaşma söz konusudur. Sonuç olarak birey, kitle ve araştırmacı açısından farklı/çoklu ve öznel anlamlandırma düzeyleri mevcuttur. En başta anlamın öznel ya da nesnel oluşu muğlaklık doğurmaktadır. Bu durum işlevselci yaklaşımdan uzaklaşarak yorumlamacı yaklaşımın faal hâle gelişi şeklinde yorumlanmıştır (Stevenson, 2008:133). Bu yönle izleyici çalışmalarının dönemin yükselen akımı olan postmodern düşünce ve postyapısalcılıktan oldukça etkilendiği görülmektedir.

Stevenson'a göre Kültürel Çalışmalar'ın yaptığı analizlerde simgesel biçimlerin üretimi ve alınılmasında iktidar faaliyetleri, ekonomik sistem ve toplumsal yapının işleyişi yeterince dikkate alınmayarak üç ana tartışma alanına odaklanılmıştır. Bunlar, David Morley'in Hall'ün kodlama ve kodaçımı makalesine dayanarak televizyon izleyicisinin yorumlayıcı kapasitesi ve izleme bağlamlarına ilişkin kısırtıcı analizi, John Fiske'nin bir dizi kültür teorisinden yararlanarak yazdıkları doğrultusunda izleyicinin direnişçi etkinliğinin egemen iktidar blokuna karşı bir karşı koyma aracı sağladığı iddiası ve Feminist kuramın temel katkısı bağlamında kadınların popüler aşk romanları ile pembe dizilere ilişkin haz alıcı ve ütopyik bir potansiyel taşıyan okumalarını analizleridir (Stevenson, 2008:133-134). Kültürel Çalışmalar adı ve misyonuyla faal olduğu süreç içinde (1964-1988) birçok çalışma yapılmış olsa da burada ismi anılan çalışmalar en bilindikleridir ve ekolün felsefesini yansıtan tipik çalışmalardır.

2.1. David Morley ve Ann Gray'in İzleyici Araştırmaları

Morley, Kültürel Çalışmalar bünyesinde çalışmaya devam ettiği 1975 ile 1979 yılları arasında, Hall'ün ünlü kodlama/kodaçımı makalesini güncel olaylarla ilgili popüler bir program olan Nationwide'a uygulamıştır. Kültürel Çalışmalar en baştan beri kültürü inşa eden süreçler üzerinde durmuştur ve iletişim olgusuna önemli bir rol yüklemiştir. Bu bağlamda kültür kurumsal ilişkiler, profesyonel normlar ve teknik donanımlardan oluşan belirli bir tarihsel bileşim aracılığıyla kodlanmaktadır. İletişimin diğer ucu olan alımlayıcının kodaçım sürecinde kullandığı stratejileri ise toplumsal ilişkilere, siyasal ve kültürel yönelimlere ve ilgili teknolojiye erişime bağlıdır (Stevenson, 2008:134). Morley çalışmasını alımlama analizi bağlamında kodlama ve kodaçım süreçleriyle açıklamayı denediği görülmektedir. Morley yaptığı çalışmalarda televizyonun kültürü ileten ve üreten yönünü ele alarak etki düzeyini ortaya çıkarmayı amaçlamıştır.

Morley, anlam üretim sürecinin televizyon iletisinin içsel yapısına (göstergebilim) ve izleyicinin kültürel arka planına (sosyoloji) bağlı olduğunu önerir. Araştırmanın sonuçları Hall'ün makalesindeki yeğlenen okumayı doğrular niteliktedir. Mevcut kültür izleyicilerin yönelimlerinin ürünüdür. Bazı metinler izleyici tarafından yeğlenen anlam çıkarılmasına karşı dirençli olabilir fakat herkese aynı anlamı veya tek anlamı vermemektedir. Dolayısıyla metnin sahip olduğu çok anlamlılık özneliği ortadan kaldırmaktadır (Stevenson, 2008:135). Morley'in kültür teorilerindeki özneliğe dayalı yorumları eleştirdiği görülmektedir. Ona göre modern kimlikler söylemsel çokluğun oluşturduğu heterojen inşalardır. Anlam, metnin içine gömülü olanın dışında sürekli başka anlamların müdahalesine maruz kalarak muğlaklaşmaktadır. Morley'in kurduğu mantıktan hareket edilirse bağlamın sürekli değişmesi anlamın tekrar tekrar muğlaklaşmasına yol açacaktır. Sonuç itibarıyla kodlanan metin ile kodaçımına uğratılan metnin anlamsal örtüşüklüğü muhayyeldir. Morley'in çalışmasından çıkan sonuçlara göre izleyicilerin postmodern eğilimler gösterdiği söylenebilir.

Stevenson, Morley'in yaptığı gözlemlerin sonucunda kodlama/kodaçımı modeline dair belli sorunlara işaret ettiğini belirtmektedir. Buna göre yeğlenen okuma ileti içeriğinin ileti göndericisi tarafından belirli bir bilinçle oluşturulduğunu kanıksatmaktadır; kodlama/kodaçımı metaforu iletilerin belirli bir süreklilik düzeniyle aktarıldığı izlenimi vermektedir; kodaçımı, izleyicinin metni dikkate aldığı ve anlam ürettiğini ileri sürer fakat izleyicide herhangi bir anlam oluşturmuyorsa etkisizleşir; metnin taşıdığı anlam yoğunluklu olarak teke indirgenebiliyorsa yeğlenen anlamları saptamak kolaylaşmaktadır (Stevenson, 2008:136). Morley'in ileri sürdüğü bu noktalar yine de metnin anlamsal muğlaklığını ortadan

kaldırmamaktadır. Zira anlamın teke indirilebilmesi Kültürel Çalışmalar'ın savunduğu düşünceyi temelinden sarsmaktadır.

Morley görüşlerini temellendirdiği iki çalışmaya imza atmıştır. Gözlemleri aile ortamında gerçekleşen bu çalışmalar Naitonwide ve Aile Televizyonu'dur. Morley, söyleme bakarak öznelin yapacağı okumaların dışarıdan kestirilemeyeceğini düşüncesiyle çalışmaları aile içinde yapmayı tercih etmiştir. Ona göre televizyon aile bağlamında ilişkilerin şekillenmesine yönelik fiilen kullanılmaktadır. Bu etki televizyonun özelleşmiş metinleri iletmesinden kaynaklanmaktadır (Stevenson, 2008:137-139). Antropolojik/etnolojik çalışmalarda da kullanılan ve Morley tarafından izleyici araştırmalarına uyarlayan bu yönteminin tümüyle sağlıklı olduğunu söylemek mümkün gözükmemektedir. Gözlem altında bulunan bireylerin doğal davranmasını beklemek gerçekçi değildir. Dolayısıyla gözlem sonuçları hem gözlemlenenin sahte davranışları hem de yorumlayıcının öznel etkisi nedeniyle gerçekten uzaklaşması muhtemeldir.

Aile televizyonu projesi on sekiz beyaz aileye (iki ya da daha fazla çocuğu olan iki yetişkin) dayanır. İşçi, işsiz ve orta sınıf aileler seçilmiştir. Toplumsal cinsiyet ve televizyon ilişkisini saptamaya yöneliktir. Morley yaptığı çalışmayı "evde televizyon izlemeyi incelemek, tanımı gereği, erkeklerin daha gönülden yaptıkları, kadınların ise ev içi sorumluluklarına ilişkin süregelen duygularından ötürü dikkatleri dağınık ve suçluluk içinde yapabildikleri bir şeyi incelemektir" (Stevenson, 2008:139) şeklinde özetlemektedir. Görüşülen ailelerde evin yetişkin erkek bireylerinin televizyon izleme tercihi konusunda diğer aile üyeleri üzerinde otoriter bir konumu vardır. Erkeklerin kadınlardan daha fazla televizyon izlediği saptanmıştır. Buradaki erkek egemen işleyişe rağmen diğer aile bireylerinin sürekli bir karşı koyma eğilimi göze çarpmaktadır. Özellikle işsiz babanın gün boyu açık olan televizyon ile ilişkisini bağımlılık ya da bir hap gibi değerlendirmektedir (Turner, 2016:174-177). Morley'in araştırma sonuçları toplumsal cinsiyetçi yaklaşımın belirlediği ailevi rollerin işlerlik kazandığını göstermektedir. İngiliz toplumunun alt sınıflarında ataerkil yapının belirleyiciliği söz konusudur. Bununla birlikte araştırma için seçilenlerin beyaz ırktan oluşu farklı bağlamlarda büyük bir eksiklik olarak değerlendirmek mümkündür.

Morley'in araştırmalarının sonucunda erkek ve kadınların izlediği programlarda farklılıklar görülmüştür. Erkeklerin evde olmadığı saatlerde özgürce televizyon izleme imkânı bulan kadınlar erkeklerin gereksiz bulduğu eğlence programları ve pembe dizileri izlemektedir. Ayrıca kadınlar için televizyon ev işleri ve çocuk meselesi gibi nispeten kamusal yalıtılmışlığın dışına çıkmayı sağlayan unsurlardandır. Diğer yandan kadınlar televizyon ve izleme eğilimlerini belirtme konusundaki düşüncelerini paylaşmada daha isteklidir (Stevenson,

2008:140). Araştırmaya göre erkek egemen yapı oldukça baskındır ve bu durum kadınlar tarafından da kanıksanmıştır.

Kültürel Çalışmalar'ın üzerinde durduğu alanlardan olan toplumsal cinsiyetçilikle ilgili çalışmalar sonucunda bu çıkarımı destekleyen bir başka çalışma da Ann Gray'in video teknolojileri üzerine yaptığı araştırmadır. İletişim araştırmalarındaki etki teorileri öznenin kültürel yetkinliği yok saymaktadır. Özellikle kadınlar video teknolojileri ile ilgili konularda erkeklere göre daha az beceri sahibidirler. Kadınların teknolojiye uzaklıkları sadece düşünce boyutunda değil pratikte de vardır. Gray kadınların teknolojik korkak olduklarını reddeder çünkü ev aletleri ve mutfak gereçlerini kullanmada erkeklerden daha uzadırlar. Gray bu durumu video teknolojileriyle ilgilenmenin toplumsal cinsiyet kalıpları çerçevesinde erkek rolüyle ilişkilendirildiği şeklinde yorumlamaktadır (Turner, 2016:196-197). Her iki araştırma da kodlama ve kod açımı süreçlerinin cinsiyet temelli oluşturulduğunu göstermektedir. Feminist kuramlarla da örtüşen (Stevenson, 2008:142) bu sonuca göre İngiltere'deki kültürel anlayışta kadınlar da dâhil olmak üzere erkek egemen yapının toplumun tüm katmanları tarafından kanıksandığı anlaşılmaktadır.

2.2. Morley ve Gray'in Çalışmalarına Yönelik Eleştiriler

Stevenson'a göre bu araştırmaların ortaya attığı görüşler mevcut durumu tekrar üreterek bir meşruiyet ve devamlılık sağlamaktadır. Örneğin Morley'in analiz yaparken cinsiyet ve aile içi ilişkilere fazla eğilmesi iktidar ve sermayenin belirleyiciliğini yadsımasına/gözardı etmesine neden olmaktadır. Morley, Hall'den aldığı miras ile konuyu teorik bağlamda anlamlı sonuçlar üretirken pratikteki gerçekliği yok saymaktadır. Bu araştırmaların en sorunlu yanı kodlamaktan ziyade kodaçımı aşamasıyla ilgilenmesidir (Stevenson, 2008:142). Morley'in doğrudan kültürel çözümlenmeye yönelik uygulamalı araştırmaları izleyici konusunu tek yönlü ele almasına ve kodlama aşamasını dikkate almamasına neden olmaktadır. İzleyiciyi aktif görünümlü bir pasifizme sokan bu durumda kodaçıcının kimliği, niyeti, tutumu ölçümlenmeye çalışılırken kodlayan ortada yok gibidir.

Terry Eagleton'a göre, saatlerce televizyon izlemekle ilgili siyasal olarak en önemli şey, izleyicide bıraktığı ideolojik etki değildir. Bundan çok daha önemli olan, insanların televizyon izlerken daha ciddi bir siyasal etkinlikle meşgul olmamalarıdır. Eagleton'ın ifadesiyle "televizyon ideolojik bir aygıttan çok, bir toplumsal denetim biçimidir" (Stevenson, 2008:149). Televizyonun denetim ve günlük zamanın örgütlenmesine yönelik kullanımından hareketle Batı toplumlarında oldukça faal kullanıldığı görülmektedir. Bu durum bariz şekilde panoptik anlayışın bir yansımasıdır. Stevenson, birçok çağdaş sosyoloğun bu durumu boş zaman sosyoloji kapsamında ele aldığını belirtmektedir. Günlük hayatın sosyolojisi kapsamında ele

alınan günlük yaşam pratiklerine yönelik değerlendirmelerdir bunlar ve bir kısmın boş zaman şeklinde kategorizeleştirilmiştir. Söz konusu kategorizeleştirme edilgenliğin yanında önemsizleştirmeyi de getirmektedir. Bu kültürel doku popüler kültürün ayrılmaz bir parçasıdır. Kültürel Çalışmalar'a göre izleyicilik modern kültürün yorucu yanından bir kaçıştır, bir dinlenme anıdır (Stevenson, 2008:149). Frankfurt Okulu'nun bu konudaki değerlendirmesi tümüyle aksi yöndedir diyebiliriz. Boş zaman sosyolojisi gibi sofistike isimlendirmeler siyasi ve ekonomik güç bloklarının lehine olacak şekilde oluşturulmuş tüketim kültüründen başka bir şey değildir.

Morley'in televizyon izleyicisi üzerine yaptığı iki ayrı araştırmada televizyon yayınlarının semiyotik ve sosyolojik etkilerine yönelik açıklamalar sunmaktadır. Daha çok teorik bağlamda ele alınan araştırmalar günlük pratikler açısından eksik kaldığı şeklinde eleştirilmiştir. Ayrıca Morley'in özel alandan ziyade kamusal alana yönelik çıkarımlar yaptığını söylemek mümkündür. Bu bağlamda ev içi araştırmada televizyon izleme eğilimlerine bakıldığında toplumsal cinsiyetçi rollerin baskın olduğu eril bağımlılığı doğrulayan verilerin elde edildiği görülmektedir. Morley'in araştırmalarına yapılan en sert eleştiri iktidar ve sermaye olgularını görmezden geldiği için analizlerinin yetersiz olduğu şeklindedir. Dahası, bu eksiklik sosyo-kültürel yapı dikkate alındığında öyle basitçe geçiştirilecek bir durum değildir (Stevenson, 2008:150). Morley'in öznel olarak belirlediği yaklaşımdan yola çıkarak ortaya koyduğu araştırmaları ve çıkarımlarında eklektik olduğu görülmektedir.

2.3. John Fiske'nin Tüketim Kültüründen Haz ve Direniş Çıkarımı

David Marley gibi John Fiske de, Hall'ün kodlama/kodaçımı makalesine dayanan bir popüler kültür çalışması ortaya koymuştur. Popüler kültür üzerine yazdıklarının çoğunun altında, kapitalizme özgü daha verimli araçsal üretim biçimleri ile tüketicilerin bu ürünlere yükledikleri anlamlar arasında farklılıklar bulunmaktadır. Fiske'ye göre kültürel biçimleri üreten kurumların çıkarları ile izleyicinin yorumlayıcı ilgileri arasında kökten bir fark vardır. Bu fark iktidar bloku ile halk arasındaki karşıtlıktan doğmaktadır (Stevenson, 2008:150). Fiske'nin yaptığı araştırmaların ilk etapta Morley ve Gray'de eksik görülen televizyonun ekonomi-politik konumuna tekabül ettiğini söyleyebiliriz. Zira o analizlerini üretim ve tüketim süreçleri doğrultusunda yapmaktadır.

“Popüler kültür, kültür endüstrisi tarafından üretilmez; halk tarafından yapılır” diyen Fiske, İngiliz Kültürel Çalışmalar'ın popüler kültürü olumlayan görüşünü daha da ileriye taşıyarak kapitalist yapıya karşı bir direniş noktası şeklinde yorumlamıştır. Ona göre iktidar blokunun ürettiği tek tip seri imalat ürünler, sonrasında ‘halk’ tarafından direniş pratiklerine dönüştürülmektedir. Bir şeyin popüler kültür ürünü olarak kabul edilmesi için ekonomik getiri

sağlamaya yönelik olmasının ötesinde halkın yıkıcı okumalarına maruz kalması yeterlidir. Bu bağlamda ticari bir ürün satın alındığı andan itibaren popüler kültürün parçası sayılmaktadır. Kapitalizmin bir aracı olan ticari ürün aynı zamanda gündelik hayat içinde oluşan kültürün bir parçası olmuştur. Buradaki temel dinamik bireyin herhangi bir kapitalist ürünü kendine fayda sağlayacak şekilde kullanmasıdır. Fiske, özellikle göstergebilim ve postyapısalcılık başta olmak üzere, bir dizi kültür teorisinden yararlanır, ancak yaklaşımında Michel de Certeau'nun çalışmalarının özel bir yansıması vardır. De Certeau için popüler kültürün en uygun tanımı, bizzat metinlerin fiili alanlarından ziyade, (metinler) üzerinde gerçekleştirilen işlemlerdir (Stevenson, 2008:151-153). Certeau'nun teorisine göre, kapitalist sistemin ürettiği bir şeyi öznel bir kullanımla ortaya koymak zinciri kırmaktır. Örneğin tüketim kültürünün dayattığı bir cihazı alan birey, cihazı kendisine faydalı kılacak biçimde kullandığında yıkıcı okumaya uğratmış sayılır. Fiske ve Certeau'un iddiasına göre popüler kültür malzemesi olan şey, iktidarın istemediği şekildeki okuma sonucu oluşur. Burada belirleyici okuyucudur, ortaya çıkan şey okur merkezlidir. Metne maruz kalan bireylerin her birinin aynı alımlama ve kodaçımı yapmayacağından hareketle izleyici nezdinde metni kodlayanın istediğinin dışında bir anlam ortaya çıkacaktır. Oyunu bozmak ve bir direniş hattı oluşturmak anlamına gelmektedir. Fiske'nin popüler kültür kapsamında tüketimciliği son derece romantik yorumlamasının arka planında tüm acımasızlığıyla işleyen kapitalist tüketim kültürünü masumlaştırmaya, doğallaştırmaya ve meşrulaştırmaya yaradığı çok açıktır. Tüketicinin kapitalist ürünü kendine faydalı kılması tali/yüzeysel işlevidir ve bu süreçte kapitalist ürün asıl/derinlerdeki işlevini yerine getirmektedir.

Fiske bu görüşünü "sosyalist bir haz teorisi" şeklinde formülize etmiştir. Fiske'ye göre iktidar karşısında yer alan okur iki aşamalı bir haz-doyuma ulaşmaktadır. İlki, iktidar blokuna karşı muhalif anlamsal simgeleri üretmenin verdiği, ikincisi ise doğrudan üretici olmanın verdiği haz-doyumdur. Fiske benzer bir analogiyi bürokrasi-demokrasi arasında da kurar. Bürokraside küçük elit bir zümre iktidardır ve güç ve etki bu zümrenin elindedir. Oysa bürokrasiyi de içine alan demokraside halk hem oyun bozucu hem oyun kurucudur. İktidar blokunun ürettiği kültürel ortam öznelliğe, çok anlamlılığa ve dolayısıyla hakikate kapalıdır. Bu yönüyle tamamen totaliterdir. Haberlerin nesnel olması gerektiğine yönelik söylem iktidar bloklarını desteklemektedir. Birden fazla hakikat söyleminin bulunduğu bir ortam özgürleştiricidir (Stevenson, 2008:156). Fiske'nin kurduğu mantık retorik olarak kulağa hoş gelmektedir fakat pratikteki en ufak bir karşılığının olmadığı görülmektedir. Özgürleştirecek kadar çok düşünce ve eylemin bulunduğu bir ortamda hiç kimsenin özgür olmadığını söylemek abes olmayacaktır. Zira her şeyin zıddıyla kaim olduğu gibi özgürlük de tutsaklık varsa açığa çıkabilecek bir

olgudur. Diğer yandan her insanın alımlama eşiği farklı ise haz-doyum eşiğinin de farklı olması beklenir. Bu durumda sonuçsuz bir muğlaklık söz konusudur.

Fiske bu teorik açıklamalarını basın üzerinden somutlaştırmaya çalışmış ve nitelikli, alternatif, popüler üretim şeklinde üç farklı haber üretim biçimi belirlemiştir. “İktidar blokunun kültürel üretimi, üretiminin çıkarıcı doğasını evrensel değerlere başvurarak ideolojik olarak gizler. Bu doğrultuda, nitelikli basın, nesnel olguların üretimi aracılığıyla, aslında okuyucuları arasında şüphe değil, inanç üretmeye yönelir” (Stevenson, 2008:157). Nitelikli basın pasif konumda ve inanan insan üretmektedir. Modernitenin makbul bulduğu bireyi ortaya çıkaran bu işleyiş iktidar bloklarının istediği şeydir.

“Radikal gazetecilerin pratiklerine dayanan ve başlıca tüketicisi eğitimli orta sınıf olan alternatif basın ise daha radikal perspektiflerin iletimini üstlenmiştir. Bu haber biçimi, nitelikli basına kıyasla egemen olanın pratiklerine karşı daha eleştireldir; ancak okuyucuları ve yazarları, çoğunlukla bizzat iktidar blokunun daha marjinal temsilcilerinden oluşur” (Stevenson, 2008:157). Alternatif basın sert bir dille mevcut iktidarın yanlışlarını vurgulamaktadır. Bu yönüyle iktidarı hedefleyen marjinal kesimlerin istediği işleyişe sahiptir.

“Tabloid ya da popüler basın, nitelikli veya alternatif basından farklı olarak, haber ile eğlence arasındaki karşıtlığı yapıbozuma uğratar. Bu zorunlu bir hamledir; çünkü eğlence de ‘gerçek’ olarak nitelenen, haberler kadar söylemsel bir üründür ve daha popüler hale gelmesi için haberler izleyiciye zevkli bir uğraş sunabilmelidir” (Stevenson, 2008:157). Fiske’nin popüler kültürle ilişkilendirerek olumlu bulduğu işleyiştir budur. Okur merkezlidir ve metni öznel kodaçına uğrattığı için iktidarın karşısında bir direniş hattı ortaya çıkarmaktadır. Fiske’nin basın üzerinden yaptığı bu analiz Hall’ün alımlama analizini ele aldığı makaledeki üçlü okur betimlemesine dayandığı görülmektedir. Bununla birlikte Fiske’nin görüşlerinin varsayıldığı gibi ekonomi-politik yapıya dair etkili bir analiz sunmadığı açıktır. Her şeyden önce Fiske’nin ortaya attığı görüşün sermaye nezdinde ve küresel bazdaki ekonomik süreçlerde etkisinin olmadığı çok açıktır.

2.4. Fiske’nin Görüşlerine Yönelik Eleştiriler

Fiske’nin sosyalist haz teorisi, insanların kültürel mallara erişimini demokratikleştiren bir piyasa görüşüne dayalıdır. Bu varsayım, ancak kitle kültürel biçimleri ile sözde ‘yüksek kültür’ arasında yapılan bir kıyaslamaya bağlı olarak ileri sürülebilir. Bu bağlamda Fiske’nin görüşü Pierre Bourdieu’daki ‘resmi sanat’tan keyif almak düşüncesiyle açıklanabilir. Bourdieu’ya göre sanattan keyif alabilmek kültürel yönelime erişim, öznenin aile ve eğitim geçmişine bağlıdır. Kısacası bu uğraş için entelektüel bir miras hem de rahat erişim gereklidir. Bu özellikleriyle yüksek yüksek kültür kapsamına girmektedir (Stevenson, 2008:160). Fiske’nin görüşü popüler

kültürü karşısına alan ve İngiliz aristokrasisini yücelten kültür ve medeniyet anlayışının elitist yaklaşımına benzemektedir. Oysa Kültürel Çalışmalar bu anlayışa adeta isyan ederek ortaya çıkmıştır.

Diğer taraftan bir şeyin popüler kültür olduğunu belirlemenin muğlaklığı söz konusudur. Kültür pratikleri gerek iktidar blokunun işlevselci üretimine gerekse burjuvazinin estetik yönelimine muhalif olarak tanımlanabilir. Bu noktada piyasanın popüler kültürünün, eğitimli burjuvazinin veya iktidar blokunun kültüründen daha kapsayıcı olduğu söylenebilir (Stevenson, 2008:161). fakat son tahlilde her iki oluşumun da işe yaramadığını söylemek mümkün gözükmemektedir. Okuru özne yapan muhalif okumanın iktidar bloklarının oyunlarını bozduğuna yönelik okuma son derece sığdır. Bir anlığına Fiske'nin haklı olduğunu düşünürsek, muhalif okumanın kapitalizm açısından nasıl bir tehdit oluşturduğunu sorgulamak gerekmektedir. Çoklu öznel okumanın muhalif bir direniş sağladığı kabul edilse bile buradaki atomize olmuş yapı iktidar karşısında bir birliktelik sağlamayacağı için sorunlu görünmektedir. Fiske'nin iddia ettiğinin aksine popüler kültür ürünlerine yönelik muhalif okuma dayanışmayı örgütleme ya da sosyal adaleti sağlama konusunda anlamsızdır. Aksine, atomize olmuş kolektif yapıyı denetlemek, kontrol etmek, yönlendirmek ve yönetmek kolaydır.

Bütün bunların ötesinde tamamen iyi niyetli düşünürsek Fiske'nin teorisi kültürel egemenlik değil direniş kültürü ortaya koyduğu için hiçbir zaman başarılı olamayacaktır. Zira hep direniş aşamasında kalacaktır. Diğer taraftan reklam söz konusu olduğunda nasıl bir direniş noktası oluşturulacağı sorunlu gözükmektedir. Örneğin reklamların ikna konusundaki en faal olduğu kitleler çözümlenme konusunda henüz gerekli yeterliliğe sahip olmamış çocuklar, ergenler, gençlerdir. Ayrıca metnin her bir alımlayıcı tarafından farklı kodaçımına uğratılması meselesi Fiske'nin iddialarını kendi kendine bertaraf etmektedir (Stevenson, 2008:165). Görüldüğü üzere Fiske'nin görüşleri birçok açıdan paradoks ve mantık hatası içermektedir. Temel dinamiği Marksist felsefe olan bir ekolün kapitalist sistemle bu denli uyuyor gözükmesi de ayrıca düşünülmesi gereken bir durumdur.

Fiske'nin basın üzerinden yaptığı değerlendirmeler de sorunludur. Örneğin popüler basının ürettiği metinler kurgusal ve gerçeklikten uzak olan, abartıya dayalı metinlerdir. Oysa söylem analizinin önemli isimlerinden Van Dijk'in ortaya koyduğu çalışmalarda iktidarın ideolojik dil analizi günlük yaşam pratikleri içinde saptanabilmektedir. Popüler basının yaptığı gibi tuhaf haber içerikleri yerine göçmen problemi, ırkçılık, azınlık sorunları, sağlıksız sağlık politikaları ya da işsizlik savunusunu normalize eden haberler değerlendirilirse fayda sağlanmış olacaktır. Popüler basının tercihleri, alternatif sunmak bir yana, popüler kültürü en baştan piyasa kültürünün içine sokmaktadır (Stevenson, 2008:166). Dilsel çözümlenmeler Kültürel

Çalışmalar'ın temel yöntemlerinden biridir ve bu bağlamda yapısalcılıkla başlamışsa da postyapısalcı bir tutum sergilediği görülmektedir. Fiske'nin görüşlerinde postyapısalcı görüşün de etkileşim içinde olduğu postmodern düşüncenin rölativizmine rastlanılmaktadır. Burada görülen çoklu anlam, çoğulculuk, sınırsız özgürlük gibi muğlak görünümünün başlıca nedeni postmodern düşüncenin çizdiği çerçevedir.

Fiske'nin eğlence, magazin, sansasyon, şov-haber eksenli yayınların toplumun demokratikleşmesine katkı sunacağı konusundaki görüşleri de sorunludur. Fiske'ye göre tüketicilerin akışkan pratikleri toplumsal açıdan iktidara karşı bir direniş biçimi oluşturmaktadır. Popüler kültürün kimin işine yaradığının analizi bir yana, buradaki temel sorun, Fiske'nin kendi görüşlerini izleyicinin görüşleriymiş gibi sunmasıdır (Stevenson, 2008:168-170). Fiske'nin yaptığı şey toplumun alt kesimlerinin, sıradan vatandaşın ya da halkın kültürünün aşağılanması veya hor görülmesine karşı duruş veyahut egemen yapıya bir alternatif önermekten ziyade niteliksizliği savunmaktır. Niteliksizlikten ilkelere dayalı herhangi bir direniş kültürünün ortaya çıkmasını beklemek saf bir hayaldir.

2.5. Kültürel Çalışmalar ve Feminizm

Kültürel Çalışmalar'ın araştırma konularından olan feminizme yönelik analizler kadınlarla ilgili kültürel yapıyı eril anlayışla oluşturulmuş tanımlardan kurtarmaya yöneliktir. Bu çalışmaların amacı kadınlara yönelik baskıların sebeplerini tespit etmek, cinsel açıdan klişeleşmiş imge ve temsillerde ataerkilliğin nasıl pekiştirildiğini göstermek, kadınların medyanın istihdam yapılarından dışlandığını nesnel olarak kanıtlamak, sosyo-kültürel doku içinde erkek egemen anlayışı açığa çıkarmak gibi ataerkil yapıyı 'sarsmaya' yöneliktir (Stevenson, 2008:171). Feminizm çalışmaları, dezavantajlı gruplar olarak tanımlanan tüm marjinal eğilimlerin Kültürel Çalışmalar kapsamına dâhil edildiği görülmektedir.

Feminizm çalışmaları izleyici araştırmaları özelinde değerlendirildiğinde, en öne çıkan çalışma len Ang'in Amerikan dizisi Dallas'a ilişkin kadınların pembe dizilerle ilişkisine dair klasikleşmiş çalışmasıdır. Ang çalışmasına gerçekleştirirken Dallas doksan civarı ülkede gösterilmektedir ve küresel kültürün bir parçası haline gelmiştir. Ang yaptığı çalışmayı yorumlarken diziden aldığı hazzı da katarak neden popüler olduğunu açıklamayı denemiştir. Mevcut eleştiriler kültür emperyalizminin küresel boyuta ulaştığı yönündedir fakat Ang'e göre bu yorum Dallas dizisinin dünya çapındaki başarısını açıklamada yetersizdir. Ayrıca ulusalcı bakış açısı otantik versiyonlarını ortaya çıkarmaktan geri durmamıştır (Stevenson, 2008:172). Ang'in çalışmasının öznel bir deneyimden yola çıkarak genel bir durumu açıklamaya yönelik olduğu görülmektedir ve bu durumun nesnellüğün tamamen ortadan kaldırdığını söylemek mümkündür.

Ang severek takip ettiği Dallas dizisine yönelik akademik çevrede yapılan eleştiriler karşısında bir ilan vererek dizi izleyicilerine ulaşmayı denemiştir. Okuyuculardan diziyi neden sevdiklerini ya da sevmeme nedenlerini bildirmeleri isteyerek elde ettiği verileri akademik bir araştırmada kullanacağını belirtmiştir. İzleyicilerin büyük çoğunluğu kurgusal açıdan gerçekçi olmasa bile duygusal açıdan gerçekçi buldukları için diziyi takip ettiklerini bildirmiştir. Dolayısıyla buradaki süreç ampirikten ziyade psikolojiktir. Diğer yandan toplumsal cinsiyet rolleri açısından dizi gerçeklikle örtüşmektedir. Her toplumda var olan erkek egemen bakış açısı dizide de yer almaktadır. Ang'in yaptığı değerlendirmeler feminizm bağlamında da veriler sunmaktadır fakat kadınların özel hazlarını ideolojikleştirmeye yönelmesinin sorun çözmediğini belirtmektedir (Stevenson, 2008:174). Ang'in araştırması feminizmin görüşleriyle dirsek temasına girmektedir fakat yeterince derinlemesine bir analiz ortaya koymamaktadır.

Ang'in toplumsal cinsiyetçi roller bağlamında çıkardığı sonuçları ele alan feministler onun boş bıraktığı alan olduğunu düşündükleri psikanalitik yönden değerlendirerek geliştirmeye çalışmıştır. Ortaya atılan görüşlere göre toplumsal cinsiyetçi roller kadınları eril dünyaya karşı başkaldıran ütopyik kurguları okumaya itmektedir. Dolayısıyla günlük hayatla izleme eğilimleri arasında çok önemli bir bağ vardır. Özdeşleşme sonucundaki seçimleri okuyucuları kurgu eserlere yönlendirmektedir Özellikle kadınlar için önemli bir alan açan bu durum yayıncılar açısından faydalanmaya çok açıktır. Bu gerçekliğin farkında olan yayıncılar popüler aşk romanları, filmleri ile popüler kültürü kullanmaktadır. Burada dikkat çeken bir başka nokta ise popüler anlatıların sürpriz sonla bitmesinin okurun tercihi açısından daha etkili olmasıdır (Stevenson, 2008:175-176). Aşk romanları ataerkil toplumdaki kadınların ihtiyaç duyduğu ilgi ve desteği bir yerlerde görme eğilimiyle açıklanabilir. Diğer yandan bu romantik eserler paradoksal şekilde ataerkil yapıyı beslemeye devam etmektedir. Kurguya yönelik eğilimler genelde insanı ama özelden kadını gerçek hayattan soyutladığı şeklinde yorumlanabilir. Gerçek hayattan soyutlanan bireyin aktif olması beklenemez. Dolayısıyla karşıt bir hareket de olsa somut karşılığı olmadığı sürece iktidar ve güç bloklarının istediği gerçekleşmiş olmaktadır.

İzleyici araştırmaları kapsamında feminist çalışmaların konularından bir diğeri de dergilerdir. Dergilerin cinsiyetçi rol kalıplarına ve eğlenceye yönelik oluşturulan içerikleri toplumdaki kadın figürünü inşa etme konusunda önemli bir işlevi vardır. Bu yönüyle ataerkil yapıyı meşrulaştırmakta ve devamlılığını sağlamaktadır (Stevenson, 2008:180). Genel olarak bakıldığında egemen yapı tarafından ötelenen tüm eğilimler gibi feminizme yönelik çalışmaların da Kültürel Çalışmalar'ın radarına girdiği fakat yeterli katkıyı sunamadığı görülmektedir. Ekol çalışmalarının toplumsal sorunların tespiti açısından önemli veriler ortaya koyduğunu fakat çözüm noktasında herhangi bir etki oluşturmadığını söylemek mümkündür.

Sonuç Ve Değerlendirme

Kültürel Çalışmalar'ın sadece iletişim ya da medya araştırmalarına değil sosyal bilim alanına da çok büyük katkı sunduğu bir gerçektir. Modernitenin ürettiği düşünce ve yaşam evreninin postmodernite ile yeni bir boyut kazandığı bir dönemde bakış ve anlayışta da bazı değişiklikler zorunlu hâle gelmiştir. Zira değişim mukadderdir, hayat devam etmektedir ve boşluklar büyük bir hızla dolmaktadır. Kültürel Çalışmalar bir anlamda bu boşluğu doldurmaya yönelik bir faaliyet ya da çaba olarak değerlendirilebilir. Fakat her yeni düşünce, yeni teknik, yeni uygulamada olduğu gibi Kültürel Çalışmalar'ın da eksiklikleri ve sorunlu yanları da bulunmaktadır. Varoluşu itibariyle eleştirel ekolün içinde bir oluşumdur ve bu anlamda eleştirilerin odağında olmayı en baştan kabul etmiş olmaktadır. Bu bölümde yukarıdaki bilgilerden hareketle Kültürel Çalışmalar'a getirilen eleştiriler yorumlanacaktır.

Her şeyden önce Kültürel Çalışmalar'da yerellik unsurunun öne çıktığı görülmektedir. Avustralya gibi tarihi itibariyle İngiltere'nin etki alanında bulunan birkaç ülkede Kültürel Çalışmalar'dan esinlenerek yapılan çalışmalar olmuşsa da 'rakipleri gibi' küresel bir yaygınlık kazanmadığı görülmektedir. Bu yönüyle araştırma sonuçlarının Britanya'ya özgü olduğu söylenebilir. En iyi ihtimalle uyarılma, indirgeme ya da taklit yöntemleri uygulanabilir durumdadır. Fakat burada da ekolün savunduğu yerellik ve alt kültür gibi konuların dikkate alınmamasıyla karşı karşıya gelme riski ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla iyi analiz edilerek farklı coğrafyalarda sosyo-kültürel dokulara uygun çalışmalar yapılabilirse yerel oluşumlara fayda sağlayacağı muhakkaktır.

İzleyici araştırmaları araştırmanın nesnesi olan izleyici günlük yaşam pratikleri içinde değil, televizyon izlerken gözlemlenmektedir. Gözlem ve kontrol altındaki bireyin tutum ve davranışları doğal olmayacaktır. Bununla birlikte kültürün toplamı bu kısıtlı gözlemden yapılan çıkarıma indirgenerek anlamlandırılmaktadır. Oysa bilmekteyiz ki, alımlama ve anlama eşiği gibi unsurlar bireyden bireye bile değişkenlik göstermektedir. Farklı toplumlar, farklı kültürler söz konusu olduğunda genel bir şeyler söylemek son derece zordur.

İsmi Kültürel Çalışmalar'la anılan Stuart Hall'ün alımlayıcı/izleyici bağlamında teorileştirdiği kodlama-kodaçımı konusunun temel eleştirisi iletişim ya da medya faaliyetlerine tek yönlü baktığı yönündedir. Bu eleştiri özellikle ekol temsilcilerinin Hall'ün teorisini pratize ettiği çalışmalarda net olarak açığa çıkmaktadır. Doğal ortam ve özne izleyici unsurları kodlama aşamasını göz ardı etmektedir. Bu durumun neden olduğu bir başka eleştiri noktası da siyasi ve ekonomik güç bloklarının yeterince dikkate alınmamasına yol açmasıdır. Tümüyle kodaçımına yoğunlaşmış çalışmalar kodlayıcı gibi kodlayıcının arkasındaki yapıları da göz ardı etmektedir. Bu alanları içine katan yeni bir yöntemin çok daha faydalı olacağı muhakkaktır.

Hall'ün okuma türleri tümüyle sağlıklı değildir. İzleyicinin okuma türlerinden hangisine dâhil olacağına ölçütü yoktur. Kodlanan metnin potansiyeli her üç okuma için de geçerlidir. Dolayısıyla anlamın değişkenliği konusunda net bir şey söyleyemez çünkü anlam durmadan değişecektir. Hall'ün yöntemi en iyi ihtimalle sonuçlardan yola çıkarak değerlendirmeyi sağlayacaktır. Bu durumda çözüm sunmasını beklemek ham hayaldir.

İzleyici çalışmalarının alt kültüre yönelik çözümlerinde detaylarda kaybolduğu görülmektedir. Yapılan kültür analizleri kültürel her bir unsuru atomize ederek kültürün anlamsal uzamını sağlayan toplum olgusunu anlamsızlaştırmaktadır. Ki hem yapılan çalışmalar hem de çıkarımlar özneliğiyle öne çıkmaktadır.

Kültürel Çalışmalar yer yer kuramsal temeliyle çelişmektedir. Kurucu ilkeleri Marksizm'e dayanmasına rağmen liberal politikaların ürettiği kapitalist sosyo-kültürel yapıyı olumlamaktadır. Marksist felsefeyi temele aldığı için eleştirel yaklaşım olarak tanımlanır fakat eleştirel yaklaşımın en önemli temsilcisi olarak bilinen ve çalışmalarını sol söylem etrafında şekillendiren Frankfurt Okulu'yla net şekilde ayrıştığı görülmektedir. Frankfurt Okulu'nun bazı çözümleri aşırıyorum örneği teşkil etse de kapitalist tüketim kültürünün siyasi ve ekonomik güç bloklarıyla ilişkilerini çok daha net ve gerçekçi biçimde ortaya koymaktadır. Buradaki temel çelişki Kültürel Çalışmalar'ın hem Marksist kuramı temele alıp hem de liberal kapitalist sistemin ürettiği tüketim kültürünü popüler kültür adıyla olumlamasından kaynaklanmaktadır. Dahası, Kültürel Çalışmalar'ın popüler kültüre yönelik çözümleri aşırı iyimser gözükmektedir. Halk kültürü ya da alt kültürleri yok saymamak adına yapılan bu iyi niyetli yaklaşım kültürün sorunlu ya da olumsuz yönlerinin kanıksanma riskini beraberinde getirmektedir.

Diğer taraftan Kültürel Çalışmalar popüler kültür adı altında halk kültürü ya da alt kültürlerini anlamak veya çözümlmek için belirli bir akademik/entelektüel seviye/yöntem önermektedir. Ayrıca metodolojik olarak metin çözümlerleri disiplinlerarası uzmanlık gerektirmektedir. Bu iki durum Kültürel Çalışmalar'ın karşıt olduğu seçkin (elitist/aristokratik kültür ve medeniyet anlayışının) bir benzeridir. En önemlisi buradaki determinist olumlamanın sorunsuzluğu da beraberinde getirmesidir. Kapitalist kültür ve -pozitif manada- popüler kültürü eşitleyen/özdeşleştiren bu anlayışa göre olması gereken olmaktadır.

Kültürel Çalışmalar bütün etkiyi kitle iletişim araçlarına veren anlayışı eleştirmekte son derece haklıdır fakat kitle iletişim araçlarının etkisini neredeyse sıfırlayarak izleyicinin rolünü abartması sorunludur. Kültürel Çalışmalar izleyicinin iradesiyle seçim yaptığı konusunda yüzeysel analiz yapmaktadır. Birey istediği zaman kitle iletişim aracını kapatabilme özgürlüğüne sahip olduğu için kontrolün izleyicide olduğunu savunmaktadır. Oysa izleyici

kendisine sunulanlar içinden birini tercih etmektedir. Örneğin televizyonda herhangi bir kanalı kapatan kişi biri diğerini açmaktadır. Bu durum kitle iletişim araçları arasındaki seçimlerde de geçerlidir. Gazeteyi katlayıp radyoyu açmak, radyoyu kapatıp televizyonu açmak, televizyonu kapatıp interneti açmak bu tercihlerden biridir. Dolayısıyla önemli olan izleyicinin seçimi değildir, sunulanlar arasında birine razı olmasıdır. Özne konusunda birçok konuda örtüştüğü postyapısalcılık ile ayrıştığı görülmektedir. Postyapısalcılık, sistemin pasif özneyi/izleyiciyi ürettiğini savunurken Kültürel Çalışmalar'a göre özne/izleyici aktiftir. Kültürel Çalışmalar bu konuda da fazlasıyla iyimserdir ve tam anlamıyla yanılmaktadır. Zira aktif özne/izleyici kendine sunulanlardan arasından birini seçerek temelde pasifliğini göstermektedir.

Sonuç itibarıyla iki uç ekolden anaakım ve eleştirel yaklaşıma alternatif olarak ortaya çıkan Kültürel Çalışmalar'ın spesifik bir araştırma alanı olan izleyici çalışmaları özelinde yapılan değerlendirmeler sonucunda sorunlu, eksik, çelişkili ve tam anlamıyla açıklanamayan birçok konu/başlık/yön ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte, ekolün sosyal bilimler ve iletişim çalışmalarına sunduğu katkıyı dikkate almak kapsamlı çözümler için bir zorunluluktur.

Kaynaklar

- Altıntop, M. (2021). Zygmunt Bauman sosyolojisinde iletişim olgusu. İstanbul: Kitap Yurdu Doğrudan Yayıncılık.
- Gans, H. J. (2012). Popüler kültür ve yüksek kültür. (Çev.: E. O. İncirlioğlu), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Gökçe, O. (2002). İletişim bilimine giriş. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Güngör, N. (2016). İletişim kuramlar yaklaşımlar. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- İlhan, V. (2016). Medya çalışmalarında izleyici. Ankara: Gece Kitaplığı.
- İnceoğlu, Y., & Çomak, N. (2009). Metin çözümlenmeleri. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Mattelard, A., & Mattelard, M. (2020). İletişim kuramları tarihi. (Çev.: M. Zıllıoğlu), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özçetin, B. (2018). Kitle iletişim kuramları. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Stevenson, N. (2008). Medya kültürleri. (Çev.:G. Orhon, & B. Aksoy), Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Tekinalp, Ş., & Uzun, R. (2009). İletişim araştırmaları ve kuramları. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Turner, G. (2016). İngiliz kültürel çalışmaları. (Çev.: D. Özçetin, & B. Özçetin), Ankara: Heretik Yayınları.
- Uzun, R. (2013). İzleyici merkezli yaklaşımlar. (Ed.: E. Yüksel), İletişim kuramları (84-106). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Yaylagül, L. (2006). Kitle iletişim kuramları. Ankara: Dipnot Yayınları.

Yaylagül, L., & Korkmaz, N. (2008). Kültürel incelemeler geleneğinde “Kültür, popüler kültür ve ideoloji” sorunu. Medya Popüler Kültür ve İdeoloji (171-186). Ankara: Dipnot Yayınları.